

prof. dr hab. Jacek Wysocki
Kierownik Katedry i Zakładu Profilaktyki Zdrowotnej
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Poznań, dn. 3 maja 2020 roku

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

lekarza Kamili Ludwikowskiej

pt.: „Akceptacja społeczna i skuteczność różnych strategii promowania wiedzy o szczepieniach ochronnych – na przykładzie wrocławskiego programu szczepień ochronnych przeciwko HPV i kampanii edukacyjnej dotyczącej grypy w Polsce”

Choroby zakaźne towarzyszą ludzkości od zarania dziejów i były jednym z głównych oprócz wojen i kataklizmów naturalnych czynników wpływających na liczebność populacji i zamożność społeczeństwa. Zdarzające się co jakiś czas epidemie zabierały życie dziesiątkom tysięcy ludzi, okaleczały jeszcze większe ich rzesze, a ponadto niszczyły dobrze prosperujące miasta i regiony. W różnego rodzaju dziełach sztuki można dostrzec odbicie lęku ich twórców przed chorobami zakaźnymi, a w wielu miastach na świecie można znaleźć pomniki wdzięczności ich mieszkańców za ocalenie z epidemii. Pod koniec XVIII wieku historyczny eksperyment medyczny Edwarda Jennera dowiódł, że możliwe jest zapobieganie ospie prawdziwej przy pomocy szczepienia. To przełomowe wydarzenie z jednej strony uruchomiło walkę na świecie z tą groźną chorobą przy pomocy masowych szczepień, a z drugiej zainspirowało badaczy na świecie do poszukiwania nowych preparatów przeciwko innym chorobom zagrażającym życiu i zdrowiu ludzi. Dynamiczny postęp badań naukowych i konsekwentne działania zdrowia publicznego spowodowały, że choroby zakaźne przestały być główną przyczyną chorób i zgonów. Paradoksalnie, gdy lista dostępnych szczepionek szybko się wydłużała, zaobserwowano na świecie rosnące zjawisko niewyrażania zgody na szczepienie lub opóźniania ich realizacji. Skala

problemu zmobilizowała Światową Organizację Zdrowia i wiele innych organizacji zdrowia publicznego do podjęcia badań naukowych tych zachowań.

Od kilku lat obserwujemy także w Polsce rosnącą liczbę osób unikających szczepień ochronnych oraz zjawisko powstawanie organizacji aktywnie przeciwstawiających się ich realizacji.

Przedstawione powyżej fakty wskazują, że wybrany przez lekarza Kamilę Ludwikowską temat rozprawy doktorskiej jest bardzo aktualny a także niezwykle istotny dla działań zdrowia publicznego w Polsce.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska została wydana w postaci opracowania zawierającego wprowadzenie do tematyki będącej przedmiotem analizy, założeń i celów przeprowadzonych badań, a także czterech publikacji cyklu doktorskiego oraz łącznych wniosków i bibliografii.

We wprowadzeniu Autorka przedstawiła zagadnienie odstępowania od szczepień ochronnych na świecie oraz dane dotyczące liczby osób uchylających się od obowiązku szczepień w Polsce w latach 2010-2018. W podrozdziale 1.2 syntetycznie, ale bardzo przejrzystie omówiła problem „wątpliwości dotyczących szczepień ochronnych” (*vaccine hesitancy*) opierając się głównie na Raporcie Grupy Roboczej Światowej Organizacji Zdrowia opublikowanym w 2014 roku. Wyraźnie raport ten był jednym ze źródeł inspiracji dla Autorki do podjęcia tematyki będącej przedmiotem dysertacji doktorskiej, a w ocenie recenzenta dobrym wyborem do rozpoczęcia badań własnych. W tym miejscu należy zaznaczyć, że w procesie odstępowania od szczepień ochronnych dużą rolę mogą odgrywać czynniki kulturowe i społeczno-ekonomiczne, dlatego bardzo istotne jest prowadzenie krajowych i lokalnych programów badawczych w tym zakresie.

W rozdziale drugim Autorka przedstawiła założenia i cele przeprowadzonych badań, przy czym jako wspólne cele całego cyklu wybrała zgodnie z wytycznymi WHO: zidentyfikowanie wątpliwości dotyczących szczepień, czynników przyczyniających się do ich nasilania, jak również czynników wpływających pozytywnie na realizację szczepień oraz poszukiwanie strategii mających na celu zwiększenie akceptacji szczepień i odsetka osób zaszczepionych w populacji. Jako przedmiot analizy Doktorantka wybrała dwa szczepienia zalecane – przeciwko grypie oraz przeciwko

wirusom brodawczaka ludzkiego (HPV). Wybór szczepień zalecanych a nie obowiązkowych wpływa niewątpliwie modyfikująco na uzyskane wyniki, ale z uwagi na dane dotyczące realizacji tych szczepień w Polsce może stanowić interesujący przedmiot badań. W podrozdziale 2.1 Autorka szczegółowo przedstawiła obszary badań własnych ujętych w rozprawie doktorskiej wykorzystując do tego Matrycę Grupy Roboczej WHO. W krótkim omówieniu cyklu publikacji własnych przedstawionych w podrozdziale 2.2. interesujące jest podsumowanie na ryc.3 rodzaju postaw wobec potrzeby szczepień ochronnych wynikających z badań prowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej. Istotny dla działań zdrowia publicznego jest wysoki odsetek odpowiedzi respondentów mieszczący się w grupie „niepewność dotycząca szczepień ochronnych”, gdyż oznacza to duże zapotrzebowanie na działania edukacyjne i promocyjne w naszym kraju.

W rozdziale 3. rozprawy zostały przedstawione cztery publikacje składające się na rozprawę doktorską. Pierwsza z nich to praca dotycząca akceptacji oraz wątpliwości dotyczących szczepień przeciwko HPV – wniosków wyciągniętych na podstawie analizy 8 lat funkcjonowania Wrocławskiego Programu Szczepień Przeciwko HPV.” (Ludwikowska K., Biela M., Szenborn L.: HPV vaccine acceptance and hesitancy – lessons learned during 8 years of regional HPV prophylaxis program in Wrocław, Poland. *European Journal of Cancer Prevention* 2019. DOI: 10.1097/CEJ.0000000000000556). Przedstawiono w niej bardzo interesujące wyniki badań przeprowadzonych we Wrocławiu. Na pozytywne podkreślenie zasługuje objęcie analizą dobrze zaplanowanego i konsekwentnie prowadzonego programu miejskiego, stosunkowo długi okres analizy i badania prowadzone w okresie wyraźnego spadku akceptacji dla tego programu. Wnioski wyciągnięte przez Autorkę mają duże znaczenie dla praktyki wakcynologicznej. Z jednej strony uwidoczniono pozytywny wpływ edukacji i promocji szczepień skoncentrowanych na odbiorcy, z drugiej zaś wykazano, że nawet w tak dobrze zaplanowanym programie słabym ogniwem pozostaje część pielęgniarek. W opinii recenzenta praca ta jest najciekawszą i najwartościowszą częścią rozprawy doktorskiej.

Uzupełnieniem pierwszej publikacji z cyklu jest druga praca dotycząca potrzeby, bezpieczeństwa oraz realizacji szczepień przeciwko HPV widzianych z perspektywy wrocławskiej (Ludwikowska K., Szenborn L., Krzyżanowska I. Berdzik J., Lewicka B.: Potrzeba, bezpieczeństwo oraz realizacja szczepień przeciwko HPV – perspektywa

wrocławska. *Klinika Pediatria* 2018;26:26-30.). W pracy tej zawarto analizę doświadczeń Wrocławskiego Programu Szczepień Przeciwko HPV częściowo zaprezentowanych w pierwszej publikacji z cyklu, ale wartościowym uzupełnieniem jest analiza wszystkich zgłoszonych Niepożądanych Odczynów Poszczepiennych (NOP) po HPV w okresie 8 lat trwania programu we Wrocławiu. Przytoczone dane są silnym argumentem przemawiającym za bezpieczeństwem szczepionki, gdyż na 31 797 podanych dawek zarejestrowano tylko 8 przypadków NOP, z których żaden nie wymagał hospitalizacji.

Trzecia publikacja z cyklu to praca poglądowa omawiająca ryzyko związane ze szczepieniem i chorobami wywoływanymi przez HPV (Ludwikowska K., Szenborn L.: Ryzyka związane ze szczepieniami i chorobami, którym zapobiegają – cz. 12: zakażenie ludzkim wirusem brodawczaka. *Medycyna Praktyczna Szczepienia* 019;1:50-61.). Publikacja ta ma odmienny od pozostałych w cyklu trzech artykułów charakter, gdyż zawiera systematyczne omówienie zakażenia ludzkim wirusem brodawczaka, w tym zaraźliwości, przebiegu zakażenia i odporności oraz skuteczności i bezpieczeństwa szczepień przeciwko HPV. Szczególny nacisk Autorka położyła na szczegółowe odniesienie się do prawdziwych i domniemanych zdarzeń niepożądanych po szczepieniu. Wartość tej publikacji polega przede wszystkim na tym, że stanowi bardzo wartościowy materiał edukacyjny dla fachowych pracowników ochrony zdrowia, którzy w swojej codziennej pracy z rodzicami i pacjentami wątpliwymi w szczepienia, muszą wielokrotnie odpowiadać na pytania i wyjaśniać wątpliwości dotyczące skuteczności i bezpieczeństwa szczepień.

Czwarta praca z przedłożonego cyklu dotyczy wiedzy na temat grypy i szczepień przeciwko grypie w populacji ogólnej Polaków (Kuchar E., Ludwikowska K., Szenborn L., Antczak A., Mastalerz-Migas A., Nitsch-Osuch A.: Knowledge Regarding Influenza and Influenza Vaccination in General Population. Results of a National Survey in Poland. *Advances in Experimental Medicine and Biology* 2018;1108:55-61. doi: 10.1007/5584_2018_233.). W pracy tej Autorzy przedstawili wyniki ogólnopolskiej ankiety internetowej, w której wzięło udział 1669 respondentów. Znaczenie tego badania polega na tym, że pozwala ono z jednej strony ocenić jedną z możliwych przyczyn niskiego odsetka Polaków poddających się każdego roku szczepieniu przeciwko grypie, a z drugiej oszacować skuteczność działań edukacyjnych rozproszonych, czyli nieadresowanych do konkretnego odbiorcy.

Szczególnie ciekawe wyniki tego opracowania to wykazania bardzo niskiej znajomości przez respondentów grup ryzyka ciężkiego przebiegu zakażenia, co może bezpośrednio rzutować na małe zainteresowanie osób przewlekle chorych szczepieniami przeciwko grypie. Drugi wartościowy wniosek wskazał na powszechne w populacji badanej przeświadczenie, że w szczepionce znajdują się żywe drobnoustroje, co z kolei może być jedną z przyczyn wątpliwości dotyczących bezpieczeństwa tych szczepień. Omawiana praca jest także wartościowa z uwagi na trwający od 2013 roku Ogólnopolski Program Zwalczania Grypy. Poprawa jego skuteczności jest możliwa tylko w oparciu o rzetelną analizę obecnej sytuacji i wskazanie tych obszarów, które wymagają intensywnych działań edukacyjnych i promocyjnych, a także być może poprawy metod dotarcia do odbiorców.

W rozdziale 4 Autorka sformułowała na podstawie cyklu czterech publikacji 11 wniosków. Osiem z nich wynika z wyników badań dotyczących Wrocławskiego Programu Szczepień Przeciwko HPV, dwa dotyczą oceny wiedzy ogólnej o grypie Polaków w badaniu ankietowym, a jeden ma charakter ogólny i dotyczy konieczności wprowadzenia tematyki szczepień ochronnych do edukacji szkolnej. Wszystkie wnioski zostały prawidłowo sformułowane, wynikają z wyników zaprezentowanych w przedłożonych publikacjach i są wartościowe poznawczo oraz mają także walor praktyczny.

Omówiony powyżej cykl czterech publikacji jest spójny tematycznie i wartościowy merytorycznie. Trzy prace mają charakter badawczy i zawierają ciekawe analizy dotyczące szczepień przeciwko HPV i grypie, a czwarta jest interesującym opracowaniem pogładowym, które może być bardzo przydatne w działaniach edukacyjnych i promocyjnych dotyczących szczepienia przeciwko wirusowi brodawczaka ludzkiego. W początkowej części recenzji podkreślono, że wybór do analizy szczepień zalecanych a nie obowiązkowych może mieć wpływ modyfikujący na uzyskane wyniki, ale po analizie wszystkich czterech publikacji Recenzent uznaje słuszność wyboru dokonanego przez Doktorantkę, gdyż szczepienia przeciwko HPV i grypie niewątpliwie należą w Polsce do trudniejszych w realizacji, a lepsze zrozumienie przyczyn tego zjawiska ma niewątpliwą wartość poznawczą i praktyczną.

Konstrukcja przedłożonej rozprawy doktorskiej jest logiczna i bardzo przejrzysta. Wprowadzenie do rozprawy jasno wskazuje przyczyny podjęcia tej

tematyki badawczej oraz wzorce analityczne zastosowane w pracy. Krótkie omówienie każdej publikacji przed jej zamieszczeniem w całości ułatwia czytelnikowi zrozumienie celowości dokonanej analizy.

Recenzent uważa przedłożoną rozprawę doktorską za bardzo wartościową i ciekawą. Dysertacja ta niewątpliwie świadczy o dojrzałości naukowej Autorki oraz kompetencji w zakresie przeprowadzonych badań.

Recenzowana rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art.13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zmianami) i dlatego wnoszę do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki Medycznej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu o dopuszczenie lek. Kamili Ludwikowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK
Katedry i Zakładu Profilaktyki Zdrowotnej

prof. dr hab. med. Jacek Wysocki